

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Анотація. Розвиток сталого землекористування як основи стабілізації економіки не тільки агропромислового комплексу, але й усієї національної економіки нашої країни має важливе значення. Враховуючи найвищу питому вагу у структурі земельного фонду земель сільськогосподарського призначення, саме цим землям необхідно приділяти найбільше уваги з позицій економіки та екології.

Ключові слова: землі сільськогосподарського призначення, рекультивація земель, ерозія, підтоплення, заболочення, вторинне засолення, ущільнення, закислення земель, стале землекористування.

Summary. The development of sustainable land use as the basis of economic stabilization of not only agriculture complex but also the entire national economy of our country is essential. Considering the highest share in the structure of the land fund of agricultural land, we should give the most attention to these lands from the standpoint of economy and ecology.

Key words: agricultural lands, land reclamation, erosion, flooding, waterlogging, salinization, compaction, acidification of land, sustainable land use.

Актуальність статті. Земельна політика має першорядне значення для забезпечення сталого розвитку, раціонального управління, добробуту населення й економічних можливостей для сільських і міських жителів, особливо для найбідніших верств населення. У зв'язку з цим дослідження у сфері сталого землекористування та аналіз конкретних заходів для розв'язання проблем, які мають відношення до землі, є завжди актуальними і викликають інтерес суспільства та вчених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні вчені значну увагу приділяють дослідженню проблеми сталого розвитку галузі. У цьому напрямі працюють відомі економісти В. М. Трегобчук, С. І. Дорогунцов, Б. М. Данилишин, Л. Я. Новаковський, Д. С. Добряк, О. Ф. Балацький, М. М. Федоров та інші. Проте, незважаючи на значну кількість наукових розробок щодо сталого розвитку, проблема сталого землекористування досліджена ще недостатньо.

Метою статті є обґрунтування необхідності розробки рекомендацій щодо формування оптимальних розмірів землекористування з метою запровадження ефективної системи сталого сільськогосподарського землекористування.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах особливого значення набуває забезпечення екологічно безпечного, невиснажливого й раціонального землекористування з одночасним удосконаленням структури сільськогосподарських угідь і доведенням рівнів їх сільськогосподарської оснащеності та розораності до оптимальних розмірів.

Концепція сталого землекористування вимагає пошуків таких шляхів, які зможуть забезпечити раціоналізацію взаємовідносин людини, суспільства і біосфери. Реалізація такої концепції потребує створення цілісної, ефективно діючої системи управління раціональним використанням і охороною земельних ресурсів.

Розвиток системи сталого землекористування не буде повноцінним без взаємозв'язку з такими функціями, як: державний контроль за використанням й охороною земель; землепорядкування; ведення державного земельного кадастру; економічне регулювання раціонального землекористування; моніторинг земель; маркетингова діяльність; розвиток інфраструктури ринку земель; стандартизація й нормування в галузі охорони і відтворення родючості ґрунту; екологічна експертиза тощо.

Державний контроль за охороною та використанням земель здійснюється за такими принципами сталого землекористування: забезпечення раціонального використання й охорони земель як основного національного багатства; пріоритет вимог екологічної безпеки у використанні земельних ресурсів над економічними інтересами; повне відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю внаслідок порушення земельного законодавства; поєднання заходів економічного стимулювання і відповідальності у сфері використання та охорони земель [1].

Проте немає належного державного контролю за станом родючості ґрунтів, дотриманням технології вирощування сільськогосподарських

© О. В. Горпинич, 2016

Бібліографія ДСТУ:

Горпинич О. В. Державне регулювання сталого використання земель сільськогосподарського призначення / О. В. Горпинич // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2016. — № 1 (33). — С. 23–25.

References (APA):

Horpunych, O. (2016). Derzhavne rehulivannia staloho vykorystannia zemel' sil's'kohospodars'koho pryznachennia [State regulation of sustainable use of agricultural lands]. *Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (33), 23–25 (in Ukr.).

культур. Слід зазначити, що при укладанні договорів оренди та при здійсненні їхньої державної реєстрації ігноруються вимоги частини другої с. 19 Закону України «Про оренду землі», якою передбачено, що строк дії договору оренди земельних ділянок визначається з урахуванням періоду ротації основної сівозміни згідно з проектами землеустрою, а також відсутній механізм контролю за поверненням орендованих земельних ділянок у належному стані після закінчення терміну їх оренди [2].

На регіональному рівні відбуваються значні порушення земельного законодавства щодо використання й охорони земель, зокрема недотриманням узгодженості екологічних, економічних і соціальних інтересів регіонів. Майже припинено розробку робочих проектів щодо рекультивациі порушених земель, захисту земель від ерозії, підтоплення, заболочення, вторинного засолення, ущільнення, закислення, забруднення відходами, радіоактивними й хімічними речовинами, підвищення родючості ґрунтів.

Згідно з чинними нормами, розораність земель у загальній площі на рівні 60–80 % вважається несприятливою, 25–60 — умовно сприятливою і менше 25 % — сприятливою. Нині в Україні надзвичайно високий рівень розораності території: тільки близько 8 % площі (5 млн. га) знаходиться у природному стані (болота, озери, річки, гори). Сільськогосподарська освоєність земельного фонду становить 72,2 % суші, зокрема розораність — 57,3 %. Найвищу сільськогосподарську освоєність території мають землі Запорізької (88 %), Миколаївської (87 %), Кіровоградської (86 %), Дніпропетровської, Одеської (по 83 %) та Херсонської (82 %) областей. Дещо нижча розораність у лісостепових областях і на Поліссі — у 1,5–2 рази. Розораність земель в Україні є найвищою в світі. Для порівняння: у США розораність території становить 19 %, Франції та Німеччині — 33 %, Італії — 31 %. Проте ефективність використання земель в Україні значно нижча, ніж в середньому по Європі [3].

Ситуація загострюється екологічно неогрунтованим веденням сільськогосподарського виробництва, незбалансованим внесенням мінеральних добрив, зменшенням проведення агротехнічних і агроеліоративних заходів, низькою часткою багаторічних трав при високій розораності земель. До обробітку включені малопродуктивні угіддя, у т. ч. заплавні луки й пасовища на схилах. Тривале екстенсивне використання чорноземів обумовило деградацію земельних угідь, що прогресує. В Україні розширюються площі еродованих орних земель, спостерігається збільшення частки дуже еродованих земель [4].

Питання охорони земельних ресурсів, відтворення родючості ґрунтів, ефективного та раціонального використання сільськогосподарських угідь є проблемами державного значення і потре-

бують посиленої уваги органів державної влади й органів місцевого самоврядування.

Раціональне землекористування вимагає розробки заходів за такими напрямками: впровадження комплексної системи державних стандартів, норм і правил у сфері сільськогосподарського землекористування; здійснення диференціациі та класифікації заходів з охорони земель і екологічної стабілізації землекористування за різними ієрархічними рівнями (державний, регіональний та місцевий) і видами їхнього фінансування; формування екомережі як ефективного механізму збереження ландшафтного біорізноманіття; посилення екологічного контролю й моніторингу землекористування; створення системи економічного стимулювання раціонального використання й охорони земель.

Особливої актуальності набуває економічне стимулювання раціонального землекористування. Адже відсутність коштів у сільськогосподарських підприємств і небажання землевласників та землекористувачів вкладати їх у захист і охорону земель призводить до деградації останніх, розвитку негативних процесів (зсувів, підтоплення, яроутворення), що в майбутньому призведе до значних втрат продуктивних земель. Дефіцит бюджетного фінансування не дає змогу реалізувати передбачені земельним законодавством України заходи, спрямовані на охорону ґрунтів.

Найгострішими проблемами, які негативно впливають на розвиток сталого використання земель сільськогосподарського призначення, є: незавершеність економічних і правових відносин власності; неврегульованість земельного законодавства та інфраструктури ринку земель, особливо сільськогосподарського призначення; недосконалість державного управління у сфері землекористування; відсутність автоматизованої системи ведення державного земельного кадастру, спрямованого на вирішення питань обліку земель, землеустрою, охорони земель. Отже, стало очевидним те, що одних рамкових законів у системі сталого землекористування уже недостатньо. Потрібні закони прямої дії, кількість яких має впливати з можливості охоплення економічних, соціальних, екологічних та інших проблем.

За умови розгляду Верховною Радою України змін до закону України «Про оренду землі» в частині встановлення мінімального терміну оренди земельних ділянок 10 років, законів «Про державний земельний кадастр», а також законопроектів «Про Загальнодержавну програму використання та охорони земель», «Про зонування земель» — усе це сприятиме забезпеченню достатнього правового поля для розвитку ефективного і раціонального землекористування. Необхідно також внести зміни до Закону

України «Про охорону земель» щодо впорядкування вимог відносно забезпечення економічного обґрунтування сівозмін, благоустрою угідь тощо.

Доцільно розробити науково обґрунтовані рекомендації щодо формування оптимальних розмірів землекористування з метою запровадження ефективної системи сталого сільськогосподарського землекористування, механізми інвентаризації земельної власності на селі, зонування земель сільських територій за доцільністю їхнього використання та інвестиційною привабливістю, еколого-економічне обґрунтування організації сівозмін з урахуванням ринкової кон'юнктури, організацію землеохоронних заходів, встановлення диференційного земельного податку залежно від територіальної інфраструктури й розміру землекористування.

Вимагають опрацювання питання з оптимізації співвідношення форм землекористування суб'єктів господарювання при набутті ними прав на землі сільськогосподарського призначення для здійснення сільськогосподарської діяльності. Важливим напрямом аграрної політики держави в частині земельних відносин має стати сприяння формуванню конкурентоспроможної організаційної структури аграрного сектору ринкового типу, зокрема шляхом концентрації землекористувань, що має відбуватися еволюційним шляхом, за бажанням власників земельних ділянок.

Регулювання правових, організаційних, економічних і технологічних заходів щодо використання й охорони земельних ресурсів має сприяти збереженню й підвищенню родючості ґрунтів, недопущенню необґрунтованого вилучення найбільш цінних земель із сільськогосподарського обороту.

Питання оптимізації використання, відновлення та охорони земельних ресурсів мають бути віднесені до рівня державних пріоритетів у соціально-економічному розвитку України, найважливіших напрямів державної політики в галузі економіки та охорони навколишнього природного середовища.

Врегулювання земельних відносин сприятиме стабільності й ефективності функціонування системи сталого сільськогосподарського землекористування, що зорієнтована на вирішення питань екологічної та продовольчої безпеки країни, досягнення добробуту громадян і розвиток сільських територій. Таким чином, необхідно вирішувати найпроблемніші питання використання, відтворення й охорони земель сільськогосподарського призначення, збереження родючості ґрунтів, формування цивілізованого ринку цих земель.

Адже об'єктивно зумовлена, науково обґрунтована, синхронно здійснювана система загальнодержавних, галузевих і регіональних заходів, спрямованих на забезпечення раціонального використання й охорони земель шляхом впровадження в практику ефективних способів та методів стимулювання аграрних і агропромислових товаровиробників щодо природно-, ресурсо- та енергозбереження, мінімізації обсягів шкідливих відходів і викидів у навколишнє природне середовище й інтегрального рівня негативних антропогенних навантажень на земельні ресурси, забезпечить стале сільськогосподарське землекористування, а разом із цим і подолання екологічної кризи, оздоровлення довкілля, успішне розв'язання інших складних екологічних проблем.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладене, варто при розробці й реалізації державної політики сталого землекористування враховувати той факт, що природно-ресурсний потенціал є основою життєдіяльності населення, від темпів, масштабів і пропорцій залучення якого у відтворювальний процес залежить економічний та екологічний баланс суспільного розвитку.

Література

1. Закон України «Про охорону земель» від 19.06.2003 р. № 962-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — С. 349.
2. Закон України «Про оренду землі» від 06.10.1998 р. № 161-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 46. — Ст. 280.
3. Безуглий М. Д. Деякі екологічні та економічні аспекти розвитку українського агропромислового комплексу / М. Д. Безуглий // Агроекологічний журнал. — 2008. — Спеціальний випуск. — С. 9–11.
4. Тихонов А. Г. Економічний оборот земель сільськогосподарського призначення: екологічний аспект / А. Г. Тихонов, Л. В. Паламарчук // Землевпорядний вісник. — 2003. — № 1. — С. 82–85.
5. Третяк А. М. Земельна політика та земельні відносини: соціально-економічні і духовні аспекти розвитку [Текст] / А. М. Третяк, В. М. Другак. — К. : ННЦ «ІАЕ», 2007. — 186 с.

References

1. Pro okhoronu zemel: Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 r. № 962-IV [On Land Protection: Law of Ukraine No. 962-IV of June 19, 2003] (2003). Vidomosti of Verkhovna Rada of Ukraine, 39, 349.
2. Pro orendu zemli: Zakon Ukrainy vid 06.10.1998 r. № 161-XIV [On Land Lease: Law of Ukraine No. 161-XIV of October 06, 1998] (1998). Vidomosti of Verkhovna Rada of Ukraine, 46, 280.
3. Bezuhlyi, M. D. (2008) Deiaki ekolohichni ta ekonomichni aspekty rozvytku ukrainskoho ahropromyslovoho kompleksu [Some environmental and economic aspects of Ukrainian agriculture]. *Ahroekolohichniy zhurnal*, Sp. Iss., 9–11.
4. Tykhonov, A. H., Palamarchuk, L. V. (2003) Ekonomichniy oborot zemel silskohospodarskoho pryznachennia: ekolohichniy aspekt [Economic turnover of agricultural land, the environmental aspect]. *Zemlevporiadnyi visnyk*, 1, 82–85.
5. Tretiak, A. M., Druhak, V. M. (2007) *Zemelna polityka ta zemelni vidnosyny: sotsialno-ekonomichni i dukhovni aspekty rozvytku* [Landed politics and landed relations: socio-economic and spiritual aspects of development]. Ktiv: NNTs IAE.